

Taistelu karjalaisista

Marina Vituhnovskaja: Ros-sijskaja Karelija i karely v imperskoi politike Rossii, 1905–1917 (Itä-Karjala ja karjalaiset Venäjän imperiaalisessa politiikassa 1905–1917). Norma, Sankt-Peterburg, 2006. 384 s.

■ Marina Vituhnovskajan väitöskirja käsittelee oleellisella tavalla Suomen ja Venäjän suhteisiin ja toisistaan luomaan kuvaan aina liittyntä Karjalan kysymystä. Tässä mielessä väitöskirjan relevanssi ei rajaudu ainoastaan siihen, että se on hyvä historiatieteen oppinäyte. Se käsittelee teemaa, jolla on selvä yhteiskunnallinen ja myös ajankohtainen ulottuvuus.

Karjalan 1905–17 tapahtumia on lähestytty uudella kysymyksenasettelulla, jossa Karjalaa tarkastellaan Venäjän imperiaalisen politiikan kohteena. Arvokasta työssä on ollut myös se, että karjalaisia on käsitelty tarinan subjekteina, ei ainoastaan politiikan tekemisen kohteina. Tämä on luonut uuden näkökulman muutoin suhteellisen paljon käsiteltyihin tapahtumiin.

Venäjän Karjala – suomalaisittain Itä-Karjala – on ollut keskeinen rakennusaines suomalaisen kansallisen mytologian luomisessa. Vienan Karjalaan paikannettu Kalevala ja sinne sijoitettu autenttinen suomalaisten alkukoti on toiminut Benedict Andersonin

kuvaamalla tavalla kuvitteellisen yhteisön rakennusaineksenä Suomessa. Asetelma voidaan pelkistää niin, että ellei Vienan Karjalaa olisi ollut, olisi suomalaiskansallisten romantikkojen pitänyt keksiä se ja Kalevala jonnekin muualle.

Aiemman tehtyyn tutkimukseen nojautuen Vituhnovskaja luo perusteellisen katsauksen Suomen ja Venäjän Karjaloiden taloudelliseen ja sosiaaliseen kehitykseen. Suomalaisen lukijan kannalta rajan tällä puolella olevaa Karjalaa käsitellään ehkä liiankin yksityiskohtaisesti. Toisaalta ratkaisun voi ymmärtää siksi, että venäläiselle lukijalle historian tämä vaihe ei liene aivan itsestään selvä. Ja joka tapauksessa aiemman tutkimuksen yhteen vetävä vertaileva katsaus rajan kummankin puolen kehitykseen on keskeinen seikka, jolle tekijä rakentaa tutkimustuloksensa.

Venäjältä pääasiassa Petroskoista ja Pietarista sekä Suomesta kerätty arkistoaineisto on erittäin laaja. Tekijä on perehtynyt Vienan-Karjalan oloista kertoviin Arkangelin alueen kuvernöörin, hiippakunnan, koululaitoksen ja ortodoksisen veljeskunnan arkistoihin. Aunuksen läänin osalta on käyty läpi vastaavat arkistot sekä sen lisäksi zemstvon arkisto. Suomesta aineistoa on löytynyt kenraalikuvernöörin, ortodoksisen kirkon arkkipiispan ja Sortavalan piispan arkistoista. Venäjän imperiaalista politiikkaa on etsitty muun muassa Venäjän valtiollisen historiallisen arkiston kokoelmista ministerineuvoston, rahaministeriön, valistusministeriön ja poliisihallinnon papereista.

Moskovassa sijaitsevassa Venäjän Federaation Valtionarkistossa tekijä on lukenut poliisihallinnon asiakirjoja.

Vituhnovskaja on hyödyntänyt ansiokkaasti mikrohistoriallista lähestymistapaa. Karjalan kehityksestä piirtyy lukijalle runsailla detaljeilla höyrytetty värikäs kuva. Karjalan ja Suomen tapahtumien vertailu Venäjän keskusvallan politiikan perspektiivistä on ollut hedelmällinen lähtökohta alueen käsittelyyn. Siksi olisi ollut hyödyllistä ja informatiivista, jos tekijä olisi suorittanut vertailua myös nyt vain lyhyesti viittaamiinsa Ukrainaan ja Valko-Venäjään. Se olisi tuonut syvyyttä ja vakuuttavuutta kysymykseen Karjalan politiikan erityisistä ja yleisistä piirteistä. Tämä ei silti tarkoita sitä, että Venäjän keskusvallan politiikka Karjalan kysymyksen ratkaisemiksi ei piirtyisi selkeästi esille.

Vituhnovskajan tutkimus on osa kansainvälistä tutkimustraditiota, jossa Venäjän imperiumin vähemmistökansoja kohtaan harjoittamaa politiikkaa tarkastellaan laajemmin Venäjän politiikan kokonaisuudesta lähtien. Tarkastelun lähtökohdana ei ole vain kapea vähemmistökansan kansallisen historian konstruointi ja legitimointi. Suomen merkitystä ja roolia Venäjän keskushallituksen Karjalassa harjoittaman politiikan osalta tarkasteltaessa tekijä on voinut nojautua suhteellisen laajaan suomalaiseen tutkimukseen, joista on mainittava erityisesti Osmo Jussilan uraauurtavat Suomen autonomian ajan asemaa ja Venäjän politiikkaa käsittelevät teokset.

Metodologinen haaste tutkimukselle on ollut se, että kirjakieltä vailla olleet karjalaiset eivät itse Vienankarjalaisten liiton toimintaa lukuun ottamatta, joka sekin toimi pääosin Suomesta käsin ja merkittävässä määrin myös suomalaisten voimin, tuottaneet kirjallisia lähteitä. Karjalaisten toimintaa, näkemyksiä ja mielialoja on jouduttu rekonstruoimaan niin suomalaisten kuin venäläisten lähetystyöntekijöiden, poliisin ilmiantajien, kuulustelupöytäkirjojen ja muiden raporttien ja kertomusten sekä sanomalehtiartikkelien perusteella.

Yleiseen tietoisuuteen Karjalan kysymys nousi Venäjällä lähinnä vuoden 1905 vallankumouksen ja sen Suomeen liittyvien tapahtumien vuoksi. ”Kansojen kevät”, Suomessa eduskunnan perustaminen ja Venäjällä duuman muodostaminen, loivat uuden tilanteen. Tsaarinvallan koskemattomuus ja imperiumin jakamattomuus eivät olleet tämän jälkeen itsestäänselvyys. Suomessa aktivismi kiihtyi, mikä herätti Venäjän valtiovaltassa voimakkaan huolen niin Suomen kuin Karjalan kehityksestä. Jo aiemmin tilanteeseen oli kiinnittänyt huomiota muun muassa Ortodoksisen kirkon Suomen hiippakunta. Tämä kaikki nosti Karjalan kysymyksen periferiasta suomalaisten aktivistien ja venäläisten viranomaisten poliittisen kamppailun keskiöön. Kamppailu Karjalasta alkoi ja liittyi osaksi Venäjän laajempaa imperiaalista vähemmistökansoihin kohdistunutta politiikkaa.

Keskusvallan politiikkaa toteutti lähinnä kolme taho: Arkangelin ja Aunuksen läänien

kuvernöörit sekä Aunuksen läänin zemstvo -laitos, ortodoksiset veljeskunnat mukaan lukien lähetystyötä tehnyt ja johtanut munkki Kiprianov sekä poliisihallinto. Taustalla vaikutti Venäjän poliittinen jakautuminen panslavistis-monarkistiseen oikeistoon ja liberaaleihin suuntauksiin. Kansallismielisen oikeiston politiikassa Karjalaa tarkasteltiin lähes myyttisiin mittoihin nostetun ”pan-suomalaisuuden” tai ”suursuomalaisuuden” ideologisen ja isänmaan yhtenäisyyden vaarantavan uhkan läpi. Karjalassa törmäsi siten vastakkain kaksi myyttiä. Toiselta puolen suomalaiskansallinen myytti Suomen ja Karjalan yhteisyydestä – Karjalan irredentan kuulumisesta erottamattomasti suomalaiseen autenttiseen kansankokonaisuuteen. Venäläistä kansallista myyttiä puolestaan rakennettiin erityisesti Nikolai II aikana talonpoikaiston vankkumattomalle uskollisuudelle tsaaria kohtaan, imperiumin jakamattomuudelle ja ortodoksiselle uskonnolle.

Vituhnovskajan johtopäätös on, että karjalaiset eivät sopineet suoraan kumpaankaan kansalliseen myyttiin siitä huolimatta, että karjalaisten läheneminen Suomeen oli käynnissä. Hänen kontrafaktuaalinen johtopäätöksensä on, että jos vallankumous ei olisi tullut väliin, suur-Suomi olisi toteutunut parinkymmenen vuoden sisällä. Tämä on toki mahdollista kuvitella, mutta tekijältä jää kuitenkin pohtimatta vaihtoehdoisen vision mahdollisuus. Nimittäin se, että jos vallankumousta ei olisi tapahtunut, olisi Venäjän modernisointuminen, sen talouden ja kult-

tuurin vaikutuksen voimistuminen johtanut keskushallituksen lujittumiseen ja samalla Suomen kohtalon sinetöitymiseen osaksi Venäjän imperiumia. Suomi olisi menettänyt vähitellen erikoisasemansa autonomiana ja tullut integroiduksi osaksi Venäjän hallintoa yleisvaltakunnallisen, kodifioitun lain säädännön kehittymisen myötä. Tämä kaikki on tietenkin ennen kaikkea hauskaa tutkimusten ympärillä käytävää aivovoimistelua.

Väitöskirjalla on myös toisella tavalla ajankohtaisia ulottuvuuksia, sillä sen käsittelemät Venäjän valtiollisuuden rakentamisen ongelmat, kansallisen idean ja identiteetin etsiminen ja sen suhde etniseen venäläisyyteen sekä venäläisyyden ja keskusvallan suhde vähemmistökansoihin on yhä polttava kysymys. Ei ole kulunut kovinkaan kauan aikaa siitä kun saimme lukea lehdistä Venäjän presidentin hallinnon kritiikkiä suomalais-ugrialaisten kansojen ”suursuomalaisia” pyrkimyksiä vastaan. Kritiikki muistutti hämmäntävällä tavalla Venäjän 1900-luvun alun panslavistis-monarkistisen oikeiston lehdistössä viljeltyä retoriikkaa.

Tsaarin Venäjä kamppaili suursuomalaisuutta vastaan sekä kepillä että porkkanalla. Karjalaisten integroimispolitiikan työkaluihin kuuluivat muun muassa ilmskiläinen kielipolitiikka, joka muistutti Stalinilaista kielipolitiikkaa 1930-luvun loppupuolella. Sen periaatteena oli paikallisten kielten käyttäminen kyrilliikalla kirjoitettuna väestön vähittäiseksi lähentämiseksi venäläiseen kulttuuriin. Myös venä-

jänkielisen kouluverkoston laajentaminen, ortodoksisten veljeskuntien lähetystyö, liikenneyhteyksien parantaminen keskuksiin ja identiteettipolitiikka, jossa karjalaiset määriteltiin osaksi slaavilaista ja venäläistä kansankokonaisuutta, kuuluivat valikoimaan.

Suursuomalaisuutta taas vastustettiin ortodoksiveljeskuntien ja nationalististen oikeistopuolueiden vastapropagandalla ja poliisitoimenpitein. Suomalaisten toimintaa seurattiin tiedottaja- ja ilmiantoverkoston avulla, jolta saatuja tietoja poliisi käytti pidätyksiin ja muihin vastatoimenpiteisiin ryhtyessään.

Näillä toimenpiteillä ei kuitenkaan saavutettu toivottuja tuloksia, vaikkakin poliisiopeeraatiot ja hallinnolliset rajoitukset lopettivat suomalaisten toiminnan lähes kokonaan Karjalassa jo vuoteen 1907 mennessä. Niiden tehottomuuteen olivat pääsyyinä Suomen taloudellinen vetovoima ja sen tarjoamat kehitysnäkymät raja-seutujen karjalaisille. Suomi tarjosi Venäjän taloudellisista keskuksista tietämättömien taipaleiden takana eläville karjalaisille näkymän taloudellisesta edistyksestä, paremmasta elintasosta ja myös lähetystyöntekijöiden tuomaa leipää ja avustuksia nälkäisille. Eräs suomalainen koulujen toiminnan menestyksen tekijöistä oli nimenomaan se, että talonpoikien lapset saivat niissä ruokaa.

Vuoden 1907 jälkeen suursuomalaisuuden uhkalla peloteltua käytettiin lähinnä Suomen erityisasemaan liittyvien hyökkäysten perustelemiseen ja ”nationalistis-monarkistisen”

myytin rakentamiseen tsaarin ja kansan (lue talonpojat) yhteydestä. Toisaalta Karjalan virkamiehistö hyödynsi uhkakuvaa suursuomalaisten ekspansionistisesta toiminnasta oman karriäärinsä edistämiseksi ja perustelemaan ajamiensa taloudellisten ja poliittisten hankkeiden eteenpäin viemistä.

Karjala ei ollut kuitenkaan myöskään suomalaisille helppo maaperä. Suomalaistajien ja venäläistäjien yhteinen ”ongelma” oli se, että monet karjalaiset olivat joko vanhauskoisia tai jopa luonnonuskoisia eikä heillä ollut myöskään yhteistä kieltä ”käännättäjiensä” kanssa. Tässä suhteessa karjalaisten vähemmistönä olleet vienankarjalaiset tekivät poikkeuksen, sillä heillä ja suomalaisilla ei ollut kommunikaatio-ongelmia. Sen sijaan uskonto, vaakaana säilynyt lojaalius tsaarille ja epäpoliittisuus erottivat myös heidät suomalaisista aktivisteista.

Ei siis ole mikään ihme, että niin valkoiset heimosoturiaktivistit vuosina 1918–22 kuin Edward Gyllingin johdolla Karjalaan Työkansan Kommuunin 1920 perustaneet punaiset suomalaiset kokivat monta pettymystä pyrkimyksissään voittaa karjalaiset puolelleen toteuttamaan omia ”kansallisromanttisia” ohjelmiaan.

Vituhnovskajan johtopäätös on, että karjalaiset olivat lähestymässä Miroslav Hrochin tyyppittelyn mukaisesti vaiheiden A–B taitetta, jossa kansallismielinen sivistyneistö alkaa vedota kansaan ja politisoida sitä kansallisella agitaatiolla. Hänen toinen johtopäätöksensä on, että poliisitoimenpiteillä

saavutettiin ainoastaan väliaikaisia tuloksia. Pysyvät tulokset olisivat edellyttäneet karjalaisten sitomista taloudellisiin ja sivistyksellisiin toimin tiiviimmin Venäjään. Ne jäivät kuitenkin useimmiten vain suunnitelmien asteelle. Venäjän keskukset eivät siten missään vaiheessa kyenneet haastamaan Suomen taloudellista, sosiaalista ja kulttuurista vetovoimaa. Karjalassa ei toteutettu tutkittuna aikana yhtään merkittävää taloudellista hanketta ja myös suurin osa paikallisten viranomaisten kulttuurisista ja kansanvalistuksellisista aloitteista kaatui rahan puutteeseen. Kaiken lisäksi myöskään karjalaisten kielikysymystä ei kyetty ratkaisemaan kirkon miesten ja kansanvalistajien ristiriitaisten näkemysten vuoksi.

Vituhnovskajan väitöskirja on täyttänyt yhden aukon Venäjän Karjalaa ja myös Suomen autonomian aikaa käsittelevän tutkimuksen kentässä. Se auttaa osaltaan ymmärtämään Venäjän imperiaalisen politiikan kehitystä sekä monipuolistaa kuvaamme Venäjän politiikkaa muotoilleista ja eri suuntiin vetäneistä toimijoista. Kuva Venäjästä ja sen politiikasta myös Suomen suuriruhtinaskuntaa kohtaan jää torsoksi, ellemme tunne myös Venäjän sisäisen kehityksen dynamiikkaa.

Markku Kangaspuro